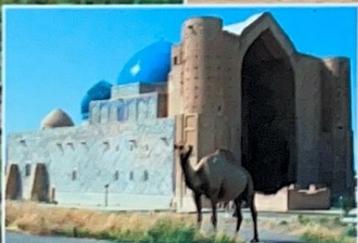
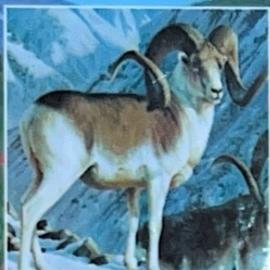

Ұ. Ә. Есназарова, Қ. Н. Налмишова

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ГЕОГРАФИЯСЫ

Ұ. Ә. Есназарова, Қ. Н. Налмишова

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ГЕОГРАФИЯСЫ

Жалпы орта білім беретін мектеп оқушыларына
Қазақстан Республикасы географиясы пәнінен қосымша
туған жер географиясын оқытуға арналған
оқу құралы

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі
білім беру ұйымдарына пайдалануға ұсынған

Жобаның ғылыми жетекшісі:

**Педагогика ғылымдарының докторы, профессор,
«Қазақстанның еңбек сіңірген қызметкері»
Есназарова Ұлжалғас Әмзеқызы**

Географиядан Республикалық атаулы мектеп – 2025

ӘОЖ 911(574)
КБЖ 26.8 (5Қаз)
Е 83

Авторлары:

Ұ.Ә.Есназарова (1–2 бөлім), Ұ.Ә.Есназарова, Қ.Н.Налмишова (3 бөлім) жазды.

ШҚІР ЖАЗҒАНДАР:

1. Тоқбергенова А. г.з.к., ал-Фараби атындағы ҚазҰУ-дің асс. профессоры,
2. Қозыбақова А.Е. Б.Соқпақбаев атындағы №188 мектеп мұғалімі,
ҚР Білім беру ісінің үздігі.

Е 83 Түркістан облысының географиясы: Жалпы орта білім беретін мектеп оқушыларына Қазақстан Республикасы географиясы пәнінен «Туған жер географиясы» таңдау курсына оқытуға арналған оқу құралы. Туған жердің табиғатын кешенді сипаттап, тарихының қалыптасу кезеңдері, халқы мен шаруашылығы туралы мағлұмат береді. Бұл оқу құралы география пәнінің мұғалімдеріне, жалпы орта білім беретін мектеп оқушыларына, өз өлкесінің табиғатын аялайтын азаматтарға арналады.

Ұ.Ә.Есназарова (1–2 бөлім), Ұ.Ә.Есназарова, Қ.Н.Налмишова (3 бөлім) жазды.

Алматы: Географиядан Республикалық атаулы мектеп баспасы, 2025. – 288 бет, суретті.

ISBN 978-601-09-2058-3

ӘОЖ 911(574)
КБЖ 26.8 (5Қаз)

ISBN 978-601-09-2058-3

© Ұ.Ә.Есназарова, 2025.

© Географиядан Республикалық
атаулы мектеп, 2025.

КІРІСПЕ

Жалпы орта білім беретін мектептерде Қазақстан географиясы пәнінен тереңдетілген курстар ендіру кезек күттірмейтін мәселенің бірі болып саналады. Өлкетану курстарын география пәндері негізінде оқыту үрдісінде табиғат ерекшеліктері тереңірек түсіндіріліп, туған өлкенің табиғатын қорғау және тиімді пайдалану мәселесі қарастырылады. «Түркістан облысының географиясы» оқулығы кең ауқымды оқырман қауымына: туған жер тарихының қалыптасуы, өз өлкесінің табиғатын аялайтын география пәнінің мұғалімдеріне, жалпы білім беретін мектеп оқушыларына, облыс тұрғындарына арналған.

Оқулық ой-өрісті кеңейтуге, ой-пікірдің дамуына, өз беттерімен жұмыс істеуге қабілеттерін арттыруға көмектеседі. Қазақстан Республикасы азаматтарының өзіндік шығармашылық іс-әрекет дағдыларының дамуына, бейімділігі мен танымына қажет оқу құралы.

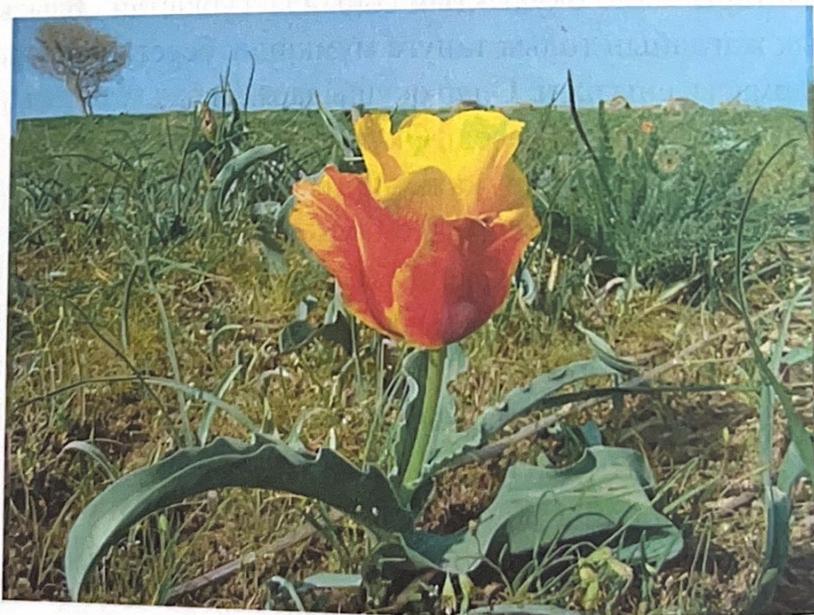
Осы дағдыларды қалыптастыру үшін оқу курсына өзін-өзі тексеру мен бақылау сұрақтары және оқулықтың соңында Түркістан облысының тарихи-географиялық жағдайын толық тануға мүмкіндік беретін әр параграфтан кейін тест тапсырмасы енгізілді. Олар оқушыларға сабақ кезінде өз жұмыстарын дұрыс ұйымдастыруға көмектеседі. Оқулықтағы «қызықты деректер, қосымша деректер» тарауына көңіл аудару қажет. Ол мәліметтерден туған жер табиғатын, туған өлке тарихын, біздің жерімізде болған саяхатшылар мен зерттеушілер туралы аңыздарды оқып білесіздер. Жерімізді зерттеуге еңбек сіңірген жергілікті өлкетанушылармен танысасыздар. Біздің өз жеріміздің кен іздеушілері, топырақ зерттеушілері, ботаниктері, синоптиктері, жазушылары мен суретшілері бар. Қазақстан Республикасы Президенттің 2018 жылы 18 маусымдағы Жарлығымен Түркістан облысы құрылып, “Қазақстанның әкімшілік-аумақтық құрылымы туралы” арнайы Жарлыққа жария түрде қол қойды. Президент өз сөзінде қасиетті Түркістан қаласының ғасырлар бойы Қазақ хандығы мен бүкіл түркі әлемінің рухани астанасы болып келгеніне тоқталды. Облыстың орталығы – Түркістан қаласы. Түркістан қаласының аумағы 19 мың гектарды құраған болатын. Енді облыс орталығы болғандықтан, ол 35 мың гектарға дейін ұлғайтылып, жаңа құрылыстар салынды.

1500 жылдық тарихы бар түркі дүниесінің рухани астанасы атанған Түркістан қаласында да қазір 260 мыңнан астам адам тұрады. Мұнан бөлек, тұрғындарының саны 1 миллионнан асқан Шымкентке республикалық деңгейдегі дербес қала мәртебесі берілді.

Оқулықтың бірінші бөлімінде Түркістан облысының тарихи-географиялық жағдайына, екінші бөлімінде Түркістан облысының физикалық және экономикалық географиялық жағдайына сипаттама берілген. Ал үшінші бөлімінде Түркістан облысының әкімшілік бөлінуі мен экономикалық географиясы, шарушылықтың даму әрекетін, онда экономиканың қайта құрылуына байланысты туындаған қиыншылықтар және оңтүстік өлкесіндегі табиғатты қорғау мәселелері қамтылған. Облыс аумағында орналасқан Ақсу-Жабағалы мен Қаратау мемлекеттік қорықтарында табиғи өскен қызғалдақ қорғалады.

Экономикалық географияның мәліметтері тез өзгеріске ұшырайтындықтан, мектеп оқушыларының өз беттерімен баспа беттерінен, радио-теледидардан (БАҚ құралдарынан*) үнемі материалдар жинақтап отыруы қажет.

Негізгі мәтінде арнайы таңдап алынған карталар, графиктер, статистикалық кестелер мен суреттер қоса берілген. Олар оқулықтың негізгі мәтінін толықтыра түседі. Сондықтан оларды да мәтінмен бірге білім көзі ретінде пайдалану қажет.

Оңтүстік Қазақстан қызғалдақтың – Отаны

* (Бұқаралық ақпарат құралдары).

Түркістан туралы шыққан әдебиеттер:	
1	Түркістан - рухани бесігі. Лингво-өлкетану энциклопедиясы. Жалпы ред. басқар.: Ж. Түймебаев. Құраст.: М. Қожа, Г. Сағидолда, М. Ескеева, т.б. 2019 ж.
2	Туркестан - колыбель духовности. Лингво-краеведческая энциклопедия. ЕСост.: М. Кожа, Х. Турсун, Г. Сағидолда и др. Перевод: Ш. Абдрашова. 2019 ж.
3	Türkistan - maneviyat beюіri. Bцlgesel- dilbilim ansiklopedisi. ^FTasarэм ekibi: M. Kozha, H. Tursun, G. Sagidolda. Терсь.: К. Kenzhalin. 2019 ж.
4	Түркістан өркениет ордасы. А. Есмаханов., К. Байпақов. 2000 ж
5	Түркістан тарихы. С. Әбушәріп. 2001 ж
6	Әзіретгі Түркістан. Өлеңдер, балладалар, дастандар. О. Дастанов. 2000 ж.
7	Түркістанда жерленген тарихи тұлғалар. М. Тұяқбаев. 2000 ж
8	Загадки древнего Туркестана. 1998 г
9	Түркістанда туған ойлар. М. Мырзахметұлы. 1998 ж.
10	Taykazan ve etrafında olуoan halk kыltыgы-Taykazanэн rusya macerasэ. М. Акаг. 2017 ж.
12	Түркістан. Халықаралық энциклопедия 2000 ж.
13	Түркістан. 2005 ж.
14	Қыдыр қонған Түркістан. Ж. Әлмашұлы. 1998 ж.
15	Түркістан облысының XX ғасырға дейінгі тарихына қысқаша шолу; Тарихи-танымдық баян. М. Әбдәкімұлы. 2018 ж.
16	Түркістандық тұлғалар: мақалалар, эсселер, өлеңдер. Р. Абдраманов. 2019 ж.
17	Түркістанға тағзым: өлеңдер мен поэмалар. К. Салықов. 2012 ж.
18	Түркістаным, Отаным - киелісің. Е. Бимаханбетұлы. 2004 ж.
19	Түркістанның ортағасырлық тарихы. Е. Смағұлов, М. Тұяқбаев. 1998 ж.
20	Түркістанның ортағасырлық тарихы. Е. Смағұлов, М. Тұяқбаев. 2000 ж
21	Түркістаным-гүл бағым. М. Мерешева. 2014 ж.
22	XIX ғасырдың ортасындағы Түркістан өңірінің тарихынан. Б. Жолдасов. 1999 ж.
23	Тарихы терең Түркістан. 2000 ж.
24	Шежірелі Түркістан. 2013 ж.
25	Шежірелі Түркістан. Ред. Н. Назаров. 2016 ж.
26	Түркістаным-тұмарым. М. Мерешева. 2007 ж.
27	Түркістан шапағаты. М. Мерешева. 2003 ж.
28	Түркістанда туған ойла. М. Мырзахметұлы. 1998 ж.
29	Асыл мұра-қасиетті тайқазан. Д. Мұстапаева. 2008 ж.
30	Иасы-Түркістан тарихы. М. Қожа. 2000 ж.
31	Түркістан ұлт-азаттық қиылысы және Түркістан мұхтарияты/ тарих, саяси және ұлттық аспектілер/ Монография. Х. М. Тұрсын. 2006 ж.
32	Түркістан тарихы мен мәдениеті. Ғылыми мақалар жинағы. 2000 ж.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	3
---------------	---

I бөлім ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ТАРИХИ – ГЕОГРАФИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

§ 1. Түркістан облысының зерттелу тарихы.	5
Түркістан өңіріндегі ежелгі қалалар тарихы	
§ 2. ОТЫРАР ҚАЛАСЫНЫҢ ТАРИХЫ	8
§ 3. Ортағасырлық Сауран және Шауғар – Шойтөбе қалаларының тарихы	14
§ 4. Арыстан баб кесенесі	18
Сыныптан тыс оқуға: АРЫСТАН БАБ.	20
§ 5. Әбу Насыр әл-Фараби	21
§ 6. Қожа Ахмет Ясауи	25
§ 7. Әмір Темір	31
§ 8. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі	35

II бөлім ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНА ГЕОГРАФИЯЛЫҚ СИПАТТАМА

§ 9. Географиялық орны және шекарасы	39
§ 10. Түркістан облысы жер аумағының геологиялық құрылымы және пайдалы қазбалары	41
Сыныптан тыс оқуға: Түркістан облысының пайдалы қазбаларын зерттеген ғалымдар.	48
§ 11. Түркістан облысының жер бедері.	49
§ 12. Климат және климат түзуші факторлар	53
§ 13. Агроклиматтық ресурстары	58
§ 14. Ішкі сулары	61
§ 15. Топырақ және жер ресурстары	70
§ 16. Өсімдік жамылғысы.	75
§ 17. Жануарлар дүниесі.	82
§ 18. Табиғат ресурстарын тиімді пайдалану және оны қорғау	85
§ 19. Түркістан облысында табиғатты қорғау	90
Ақсу-Жабағылы қорығы.	90

§ 20. Қаратау мемлекеттік табиғи қорығы	94
Сыныптан тыс оқуға: Грейг қызғалдағы	94
§ 21. Сайрам – Өгем ұлттық саябағы	98
Сыныптан тыс оқуға: Шымкент дендросаябағы және басқа да саябақтар	103
§ 22. Түркістан облысының экономикасы	107
§ 23. Түркістан облысының көлігі	110
Сыныптан тыс оқуға: «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» автомагистралі	114
.....	117

III бөлім

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ АУДАНДАРЫНЫҢ ГЕОГРАФИЯСЫ

§ 24. Бәйдібек ауданы	119
Білгенге маржан: сыныптан тыс оқу.	
Домалақ Ана кесенесі	130
§ 25. Жетісай ауданы	134
§ 26. Келес ауданы	145
§ 27. Қазығұрт ауданы	150
§ 28. Мақтаарал ауданы	156
§ 29. Отырар ауданы	164
§ 30. Ордабасы ауданы	179
§ 31. Сарыағаш ауданы	188
§ 32. Сайрам ауданы	198
§ 33. Сауран ауданы	205
§ 34. Созақ ауданы	210
§ 35. Төлеби ауданы	223
§ 36. Түлкібас ауданы	236
§ 37. Шардара ауданы	243
§ 38. Арыс қаласы	251
§ 39. Кентау қаласы	258
§ 40. Түркістан қаласы	266
Сыныптан тыс оқуға: Түркістан облысының танымдық-рекреациялық ресурстары мен киелі жерлері	278
Сыныптан тыс оқуға: ҮКАША АТА	283
Түркістан туралы шыққан әдебиеттер	285

Түркістан облысының географиясы

Оқу құралы

Жалпы орта білім беретін мектеп оқушыларына
Қазақстан Республикасы географиясы пәнінен қосымша
туған жер географиясын оқытуға арналған

Авторы: *Есназарова Ұлжалғас Әмзеқызы,
Налмишова Қызбибі Нұржанқызы*

Компьютерде беттеген: *Айкен Куватова*

Теруге берілген күні 01.03.2025. Басуға 10.03.2025 қол қойылды.

Шартты баспа табағы 19,0. Пішімі 70×90 $\frac{1}{16}$.

Қаріп түрі «Times New Roman».

Тапсырыс №8807.

Тапсырыс берушінің файлдарынан
Қазақстан Республикасы «Полиграфкомбинат» ЖШС-нде басылды.
050002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көшесі, 41.

Бұл тапсырыстың мазмұнына баспахана жауап бермейді.